

Stockholms universitet
Institutionen för baltiska språk, finska och tyska
Avdelningen för baltiska språk

Introduktionen som försvann
lanseringen av litauiska noveller till en svensk läsekrets
Erling Johansson

Examensarbete för kandidatexamen
15 högskolepoäng
Handledare: Jenny Larsson
2012/VT

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

A summary in English

1.	Introduktion	sida 1
2.	Teoretisk ram och metod	sida 2
3.	Frågeställning och problem	sida 4
4.	Litauisk litteratur	sida 5
4.1	Litauisk litteratur på svenska språket	sida 5
4.2	Litauisk litteratur på de övriga skandinaviska språken	sida 6
5.	Verket Litauiska noveller	sida 7
5.1	Urval, utgivning och reception	sida 7
5.1.1	<i>Boken</i>	sida 7
5.1.2	<i>Redaktörerna</i>	sida 7
5.1.3	<i>Urval och litteraturinriktning</i>	sida 9
5.1.4	<i>Gate keeper</i>	sida 10
5.1.5	<i>Överströmning</i>	sida 11
5.1.6	<i>I vilket sammanhang skrevs novellerna?</i>	sida 13
5.2	Författarna och novellerna	sida 13
5.2.1	<i>Jonas Biliūnas</i>	sida 13
5.2.2	<i>Vincas Krėvė-Mickevičius</i>	sida 14
5.2.3	<i>Antanas Žukauskas-Vienuolis</i>	sida 16
5.2.4	<i>Ignas Jurkunas-Scheynius</i>	sida 17
5.2.5	<i>Jurgis Savickis</i>	sida 19
5.2.6	<i>Petras Cvirka</i>	sida 21
5.2.7	<i>Petronėlė Orintaitė</i>	sida 23
6.	Avslutande diskussion	sida 23
	Referenser	sida 27
Appendix	A list of Lithuanian literature and books of Lithuanian authors in the Scandinavian languages before 1996.	

Abstract

This work concerns the book "*Litauiska noveller*" [Lithuanian Short Stories], a collection of nine Lithuanian short stories translated into Swedish by noted Finnish diplomat Ragnar Öller (1893-1960) and tutor and journalist Nils Bohman (1902-1943).

The authors of the nine short stories are Jonas Biliūnas, Vincas Krėvė-Mickevičius, Antanas Žukauskas-Vienuolis, Ignas Jurkunas-Scheynius, Jurgis Savickis, Petras Cvirka, and Petronėlė Orintaitė.

The 242-page book published 1940 in Stockholm, was the first translation of literary texts from the Lithuanian appearing in the Swedish language. In spite of a professionally carried out translation, the book never gained the attention of Swedish literary circles, and has more or less been forgotten throughout the post war period and up to the present.

The purpose of this paper is to investigate the history leading up to the publication of the book within the context of Swedish-Lithuanian relations, and analyse the possible reasons of why this work remained unnoticed for so many decades. Why was the book not reviewed in the Swedish daily press? Was the book ignored because of the choice of authors of the novels? Was the disregard due to the political situation?

A discussion from a few selected points of view follows on some possible reasons of why the launch of "*Litauiska noveller*" failed in 1940.

An appendix, in English, listing published works of Lithuanian authors in the Scandinavian languages (Swedish, Norwegian, Danish, and Icelandic) up to 1996 is attached.

INTRODUKTIONEN SOM FÖRSVANN

lanseringen av litauiska noveller till en svensk läsekrets

1. Introduktion

Tillgången till litauisk litteratur på svenska språket var under lång tid ytterst begränsad. Ett genombrott skedde 1998 då kulturtidskriften *Ariel* uppmärksammade litauisk litteratur med ett temanummer. Med undantag för verk av Ignas Jurkunas-Scheynius,¹ som med tiden kom att betraktas som en svensk författare, så begränsas litauisk litteratur i översättning till svenska språket före 1998 av Marcelijus Martinaitis *Kokotis ballader*, Romualdas Granauskas *Livet under lönnen*, Kristijonas Donelaitis *Årstiderna* samt *Litauiska noveller*.² Det var denna sist nämnda bok, som gav mig idén samt är stommen för denna uppsats. En tanke kom, att det borde finnas ett utrymme för att skriva en uppsats om litauisk litteratur på svenska, då det finns litauiska verk på svenska före översättningen av Granauskas roman, som allmänt uppges vara den första litauiska romanen som översatts till svenska.³

Boken uppmärksammades av mig av en ren tillfällighet. I ett antikvariat fann jag boken *Litauiska noveller* från 1940. Jag hade inte sett den förut, ej heller hört talas om den. *Litauiska noveller* är inte en helt okänd bok, men den är sällan omnämnd i några referenser eller fotnoter i uppsatser, artiklar eller böcker om Litauen.⁴ Inte heller är boken särskilt välbekant för allmänheten för den finns i Sverige förutom på Kungliga Biblioteket bara i tre universitetsbiblioteks magasin samt elva andra biblioteks magasin. Under arbetes gång har jag också konstaterat att de litauiska novellerna på svenska språket är lika okända i Litauen, då några av översättningarna inte är medtagna i författarnas bibliografier. Översättningar till en stor mängd andra språk tas upp, men de till svenska tycks till en viss del ha fallit glömska. Det är endast Ignas Jurkunas-Scheynius verk på svenska som varit allmänt kända.

¹ Ignas Jurkunas-Scheynius och hans författarskap beskrivs i uppsatsen under en egen rubrik.

² Den översatta litteraturen är av olika slag. *Kokotis ballader* är en diktsamling med förtäckt samhällskritik från 1970-1980-talets sovjetiska Litauen, *Livet under lönnen* är prosa från senare delen av 1980-talet när sönderfallet av Sovjetunionen börjat. Romanen presenterades i tidskriften *Pergale* 1986. *Årstiderna* är ett epos från 1700-talet i översättning av Lennart Kjellberg och *Litauiska noveller* är en novellsamling från mellankrigstiden.

³ Anges bl.a. på omslaget till romanen; ”... .. den första litauiska roman som översatts till svenska” Samma uppgifter finns i Thomas Kjellgrens bok *I Österled*, sida 122-125.

⁴ I ett av de fåtaliga omnämmande refererar Ingemar Lagerholm till *Litauiska noveller* i sin artikel om Jonas Biliūnas i *Ariel* 5-6 1998, där han föreslår ett nytryck av boken.

Det är en markant skillnad i utgivningen av litauisk litteratur på svenska under den litauiska frihetstiden 1918-1940 och tiden efter 1991.⁵ Under mellankrigstiden kan *Litauiska noveller* sägas vara den enda bok som gavs ut, även om den i och för sig kom på svenska bokhandlardiskar först efter att Litauen ockuperats, men bokens utgivning förbereddes under mellankrigstiden. Åren efter frigörelsen 1991 publicerades litauiska noveller i samlingsverk och tidskrifter. Sedan 1999 har en strid ström av böcker i översättning från litauiska till svenska getts ut med en koncentration 2005 då Litauen och litauisk litteratur var tema för mässan Bok & Bibliotek i Göteborg.

2. Teoretisk ram och metod.

Den teoretiska ramen för uppsatsen grundar sig på metodiken i Ingrid Wikén Bondes avhandling om nederländsk litteratur i Sverige.⁶ Hon har i sin avhandling gjort en fullständig genomgång av nederländsk litteratur, som getts ut på svenska språket mellan 1830-1995 och utgår från denna förteckning i den fortsatta diskussionen. Jag kommer att upprätta en förteckning över litauisk litteratur på svenska språket utgiven före 1998. Denna förteckning utgör sedan mitt grundmaterial från vilken diskussionen om *Litauiska noveller* fortsätter i form av en presentation av boken och redaktörerna men även om författarnas och deras beröringspunkter med Sverige och svenska språket.

Introduktionen av de litauiska novellerna i Sverige behandlas enligt en teori om ”gate keeper”. Teorin används vanligtvis inom nyhetsmedia för att beskriva verksamheten inom nyhetsredaktioner med bäring på vad som slutligen publiceras i tidningar och tidskrifter. Teorin utformades av den amerikanske psykologen Kurt Lewin efter andra världskriget.⁷ Teorin beskriver ett förlopp från en inträffad händelse och till vad som slutligen presenteras i tidskriften för läsaren. Teorin beskriver hur det i varje steg i förloppet sker en filtrering av information.

⁵ Boken *Narrskeppet: Ombord på Konstantin Simonov* gavs ut 1992 och i den boken finns Rimantas Černiauskas kortnovell *Gustas bär ut soporna*. I antologin *Kvinnor runt Östersjön* från 1996 finns Kristijonas Donelaitis och Vanda Juknaitė representerade samt den klassiska litauiska folksagan *Snokdrottningen*. I en antologi från 1993 *I denna vida värld*, med verser från många länder för barn och vuxna finns dikten *Sausis* av Martynas Vainilaitis. Dikten är ur hans verk *Gegutės šaltinis* från 1988.

⁶ Wikén Bonde, Ingrid. *Was hat uns dieser Gast wohl zu erzählen? oder Die Jagd nach dem Nobelpreis*.

⁷ Lewin, Kurt. *Field Theory in Social Science*, sida 170-187.

För att sätta in författarna och deras texter i en historisk och social kontext har jag hämtat inspiration från litteraturvetaren Harry Järv som utvecklat Herbert Dingles arbete *Science and Literary Criticism*. Järv har sammanställt sina idéer och analyser i en samling uppsatser ”Kritik av den nya kritiken”. Han systematiserar olika aspekter inom litteraturen och ställer olika begrepp mot varandra men han jämför också de olika begreppen med varandra och ser efter vad som är förenande faktorer. Som exempel på begrepp att jämföra nämner han verket – människan, biografen – verket, relationer – företeelser.⁸ Jag har i min uppsats begränsat mig till att diskutera begreppen; ”Sverige” och svenska språket och vad som i *Litauiska noveller* förenar dessa båda begrepp med författarna, redaktörerna och samtiden.

Jag har även genomfört en översiktlig undersökning av litauisk litteratur i översättning till övriga skandinaviska språk. Likaså har en kort jämförelse gjorts med motsvarande lettisk litteratur. Denna undersökning är genomförd mot bakgrund av en eventuell överströmning⁹ mellan olika språk och att lettiska ingår i samma språkgrupp som litauiska.

Att upprätta en förteckning av översatt litauisk litteratur, som ett grundmaterial från vilken jämförelse och diskussion utgår blev delvis ett pionjärarbete, då kunskapen om den fåtaliga litauiska litteraturen, som utgetts på svenska språket före Romualdas Granauskas roman *Livet under lönnen*, har visat sig vara fragmenterad och inte samlad. Det fanns före andra världskriget inte någon samlad bild i Sverige eller i Litauen över litauisk litteratur som getts ut på svenska. I en korrespondens mellan redaktionssekreterare F.R. Wallén i Norrköping och sekreteraren för Svensk-litauiska föreningen, Adolf Schüick, klagar Wallén i ett brev 12 januari 1939: ”Det har t.ex. varit ganska besvärligt att få klarhet i frågan om ev. baltisk litteratur på svenska.”¹⁰ F.R. Wallén arbetade med en artikel inför en kommande ”Baltisk

⁸ Järv, Harry. *Arenas polemiska skriftserie* nr 3/1953, sida 58-59. Järv utvecklar Dingles metod med följande beskrivning: ”Det är därför ofta mer givande – trots att det inte ”bevisar någonting – att undersöka det litterära verket för att kasta ljus över författarens biografi än att undersöka hans biografi för att kasta ljus över verket. ... Om det arbete som nedläggs på litteraturstudiet skall ge något utbyte, måste man analysera fram en relation som gör studieobjektet överskådligare genom att förena två eller flera olika element i en enda term. Genom en sådan strukturering underlättas begripandet. ... Enbart läsningen av texten ger inte alltid en sådan relation. I så fall är det nödvändigt att tillgripa hjälpvetenskaperna psykologi och sociologi; den gemensamma nämnaren, den förbindande, strukturskapande ...”

⁹ Nils Andrejs Ugglar har i sin bok, *Sverige och polska skaldar*, undersökt polsk litteratur till svenska språket och beskrivit denna överströmning vilket är vanligt i mindre språkområden. Ett verk från ett litet språkområde översätts till ett större kulturspråk och från denna översättning sker sedan översättningar till andra mindre språk.

¹⁰ Adolf Schüicks arkiv, Historiska museet, *F1 Handlingar angående samarbete med Baltikum*. Bl a Svensk-litauiska föreningens handlingar 1925-1940(1952).

revy” men han lyckades aldrig få ordentlig klarhet i vilken litauisk litteratur som översatts.¹¹ I Artur Lundkvists *Europas litteraturhistoria*, 1947 års utgåva, skriver Juozas Lingis om litauisk litteratur.¹² I hans artikel finns inte någon samlad förteckning av översatt litteratur och boken *Litauiska noveller* nämns inte alls. Juozas Lingis artiklar var de som under lång tid kom att beskriva och förklara litauisk litteratur i Sverige. Hans sista tolkning är sammandrag av artiklar som är intagna i *Nationalencyklopedin*, 1993 års utgåva, under avsnittet *Litauisk litteratur*. I de samlingsverk om litauisk litteratur som getts ut av exillitauer framför allt i USA är de svenska, även de skandinaviska översättningarna, fragmentariskt nämnda.

3. Frågeställning och problem

Grundfrågorna i min uppsats kan något förkortat beskrivas som: Varför gjordes detta urval av litauiska noveller 1940 för en svensk läsekrets och vad var urvalets sammanbindning med Sverige och svenska språket? Varför försvann introduktionen av litauisk skönlitteratur?

En förenklad bild av frågeställningarna beskrivs i ovanstående tidslinjal. De litauiska författarnas verk till de svenska läsarna skall passera ett antal beslutspunkter. Redaktörernas och förlagets urval skall vara lämpligt och novellerna översättas. När boken lämnar förlaget skall den göras känd genom olika informationsinsatser, där recensioner spelar en viktig roll. Bokhandlare skall tillhandhålla produkten och förhoppningsvis genom återkopplingar av olika slag öka volymen av sålda böcker. I detta fall med *Litauiska noveller*, så finns det ett flertal frågeställningar att diskutera i denna händelsekedja om varför introduktionen försvann.

¹¹ Baltisk revy var årsböcker om baltiska förhållanden vilka gavs ut 1938 och 1939. Manuskript samlades in för en utgåva 1940, men denna årsbok kom aldrig att ges ut med anledning av andra världskrigets utbrott och ockupationen av de baltiska nationerna.

¹² Juozas Lingis var 1939 litauisk statsstipendiat vid Stockholms universitet. När Litauen ockuperades 1940 stannade Juozas Lingis i Stockholm och han tog sin examen fil.kand 1942 och fil.lic 1943. Han doktorerade senare i USA. Under lång tid undervisade Juozas Lingis i litauiska språket på Stockholms och Uppsala universitet.

4 Litauisk litteratur

Ett förhållande att beakta vid bedömningen av omfång och urval av översatt litteratur är att litauiska inte var något stort produktivt språkområde före 1940. Det är inte bara kulturella orsaker till detta utan främst politiska. Den första tidiga litauiska statsbildningen hade vitryska som statsspråk och under den polsk-litauiska unionen var polska det dominerande statsbärande språket.¹³ När nationalismen under 1800-talets gjorde sitt ingrepp i Europas politiska och geografiska karta, så började också litauiska verk skrivas, men upproret i Litauen 1863 fick till bland annat följd att litauiska verk inte fick tryckas och publiceras med det latinska alfabetet.¹⁴ Det litauiska tryck- och publiceringsförbudet avskaffades först 7 maj 1904, äldre tidräkning 24 april.¹⁵

Det var först efter frigörelsen 1918 som alla möjligheter till influenser och utbyte med omvärlden öppnades. Förenklat kan det uttryckas som att den litauiska litteraturen före 1918 tjänade den nationella frihetskampen. Antalet romaner och noveller att välja mellan för en introduktion av litauisk litteratur i Sverige år 1940 var för redaktörerna färre (förhållandevis litet) än andra språkområden i vårt närområde. Av samma orsak var antalet författare inte heller lika många. Det fanns ett behov av en introduktion av litauisk litteratur och exemplet med novellsamlingar hade redan prövats. Att det blev en samling noveller som kom att bli ett försök till introduktion i stället för romaner av några författare är därmed följdriktigt.

4.1 Litauisk litteratur på svenska

En genomgång av svenska encyklopedier visar att inga översättningar från litauiska till svenska är omnämnda i *Nordisk Familjebok realencyklopedi* 1912. I *Nordisk Familjebok* 1925 är Ignas Jurkunas-Scheynius författarskap på svenska omnämnt. I *Svensk uppslagsbok* från 1959 är hans verk och översättningar till svenska upptagna, i läsanvisningarna om litauisk litteratur finns *Litauiska noveller* och Lingis artikel i Europeisk litteraturhistoria nämnda. En intressant upplysning och anknytning till Sverige nämns och det är att Juozas Tumas-Vaižgantas skrev en av den litauiska litteraturens klassiker *Pragiedruliai* [Solstrålar mellan molnen] eller [Solglimtar], i Stockholm 1917.¹⁶ Detta är uppgifter som ej finns i de

¹³ Pauli, Ulf. Hur fick Vitryssland sitt namn. *Populär historia Nr1/1997*.

¹⁴ Detta innebar inte att litauiska romaner och noveller inte gavs ut på litauiskt område, men de kom att tryckas med det kyrilliska alfabetet. Detta utgjorde en begränsning, då det fanns en begränsad läsekrets som obehindrat kunde läsa dessa verk.

¹⁵ Šapoka, Adolfas (red.). *Lietuvos istorija*, sida 478ff, 512f.

¹⁶ Även Andres Küng tar upp detta i sin bok *Baltikum*, sida 211.

litauiska bibliografierna. Där står det att *Pragiedruliai* skrevs i Vilnius 1918-1920. Uppgifterna i bibliografierna och encyklopedierna är samstämmiga i att dess två första delar gavs ut i Vilnius, 1918 respektive 1920.¹⁷ ”Solstrålar mellan molnen” alternativt ”Solglimtar” kan också översättas med uttrycket ”En strimma av hopp”, vilket ger novellen en tidsaktuell betydelse som inte direkt framgår av den svenska titeln. Det finns därmed indikationer på att Juozas Tumas-Vaižgantas minst skrev manuset, helt eller delvis, till *Pragiedruliai* under sin påtvingade vistelse i Stockholm och att det gavs ut när han återvänt till Litauen.

Den litauiska litteraturen, före Granauskas, på svenska språket är beskriven i samlingsverk och översikter, som Lundkvists *Europas Litteraturhistoria*, Stockholms universitets kompendier om litauisk litteratur, i uppslagsverk som *Nationalencyklopedin*. De som har sökt kunskap om litauisk litteratur på svenska språket har i stort sett varit hänvisade till dessa verk. Dessa förhållanden är en starkt bidragande orsak till att några översatta litauiska verk, översatta litauiska författare och andra intressanta svensk-litauiska förhållanden kom att falla i glömska. *Litauiska noveller* är tema för en artikel i den regionala dagstidningen Nya Norrland i juli 1940,¹⁸ men boken kom aldrig att recenserades i svensk press. Vi skall då särskilt notera, att *Svenskt Författarlexikon*, som tar upp alla litterära verk på svenska språket och recensioner av böcker inte har en enda registrering om en recension av novellsamlingen. Ej heller finns boken medtagen i den omfattande skönlitterära förteckningen av litteratur från Baltikum, som Ivo Iliste och Gunnar Rydström gör i sin bok *Baltikum* från 1992.

4.2 Litauisk litteratur på de övriga skandinaviska språken

I boken *Lithuanian Literature* från 1997 finns en omfattande bibliografi över litauisk litteratur, som översatts till andra språk. Denna förteckning är dock inte komplett vad avser de skandinaviska språken. En sammanställning av bibliografier och mina undersökningar visar att minst följande verk är översatta till de övriga skandinaviska språken. Se bilaga ”En förteckning över litauisk litteratur samt verk av litauiska författare på de skandinaviska språken före 1996.”¹⁹

¹⁷ Korsakas, Kostas (red.). *Lietuvių literatūros istorija*, sida 252.

¹⁸ Artikeln i *Nya Norrland* den 1 juli 1940 är inte upptagen som en recension och till sin karaktär är den mer en artikel om litauisk litteratur. Artikeln är nämnd i Sandra Grigaravičiūtės bok *Skandinavija Lietuvos diplomatijsje 1918-1940*, på sidan 291 och med en hänvisning till en litauisk artikel i *Lietuvos aidas* (Darbo Lietuva) den 13 juli 1940. Den svenska artikeln i *Nya Norrland* har emellertid helt fallit i glömska i Sverige.

¹⁹ Det bör finnas fler översättningar, då jag funnit anteckningar och fotnoter om att noveller publicerats i tidningar under mellankrigstiden. Likaså torde det finnas noveller i tidskrifter efter andra världskriget. Jag har funnit lettiska noveller, som fallit i glömska men jag har inte funnit några litauiska noveller i skandinaviska tidskrifter under perioden 1945 – 1989.

5. Verket *Litauiska noveller*

5.1 Urval, utgivning och reception

5.1.1. *Boken*

I boken *Litauiska noveller* finns översatta till svenska nio noveller av Jonas Biliūnas, Vincas Krėvė-Mickevičius, Antanas Vienuolis-Žukauskas, Ignas Jurkunas-Scheynius, Jurgis Savickis, Petras Cvirka och Petronėlė Orintaitė. På bokens titelblad anges att det är ett urval av modern litauisk novellkonst samt att novellerna är ”Till svenska av Ragnar Öller och Nils Bohman”. Boken omfattar 242 sidor och är utgiven av Vepe Förlag 1940 och tryckt 1940 av Victor Pettersons Boktryckeri A.B. Stockholm.²⁰ Boktryckeriet använde sig av boken i mars 1940 i en broschyr för marknadsföring, där de visar tre olika omslag och titelsida för boken.²¹

I bokens förord, som är skrivit av Vincas Mykolaitis-Putinas finns en allmän översikt över litauisk litteratur och beskrivningar av författare från upplysningstidens Kristijonas Donelaitis till författare verksamma 1939. En motivering av urvalet av författarna och novellerna i boken saknas i bokens förord. Översättningarna av novellerna är mycket skickligt gjorda, jag har inte funnit ett enda korrekturfel i boken.

Utgivningen av *Litauiska noveller* har även engagerat litauiska ambassaden i Stockholm då legationssekreterare Jonas Jablonskis i sin artikel ”Litauen - 20 år”, i boken *Baltisk revy* 1939 nämner ”Ett förlag i Stockholm har nämligen för avsikt att inom den närmaste tiden ge ut en första samling av litauiska noveller.”²²

5.1.2. *Redaktörerna*

Litauiska noveller är sammanställda av Ragnar Öller och Nils Bohman. Ragnar Öller var en framstående finsk diplomat före andra världskriget.²³ Han dog 1960 och lämnade inga

²⁰ Boken är i storlek 130x195 mm och är trådbunden med pärmar av kartong. Priset för boken är tryckt på baksidan och anges till kr. 4: -

²¹ *Vepe-posten*, mars 1940, bilaga till Nummer 1, Årgång 1.

²² *Baltisk revy* 1939, sida 28 - 40.

²³ Ragnar Öller föddes i Hollola 1893. Han disputerade i litteraturvetenskap 1921. Han kom att ägna tiden fram till 1940 åt finsk-litauiska relationer. Han arbetade 1922 på den litauiska ambassaden i Helsingfors, 1925 blev han konsul och 1932 blev han generalkonsul. Han agerade som en litauisk ambassadör och var involverad inom alla sektorer från industriella till ekonomiska, utfärdade viseringar och deltog i statsbesök. Han försökte utveckla de finsk-litauiska relationerna inom alla samhällssektorer. Hans uppgift blev bryskt avbruten i och med den sovjetiska ockupationen av Litauen 1940.

samlade skrifter efter sig. Hans släktingar fann hans anteckningar i mitten 1990-talet och dessa publicerades vid ett seminarium i Vilnius 19 maj 2005.²⁴ Hans arbete som redaktör för novellsamlingen nämndes vid seminariet men någon bakgrund eller andra faktauppgifter angående redaktörsuppdraget eller hans samarbete med Nils Bohman publicerades inte vid seminariet.

Nils Bohman var privatlärare och anställd vid Stockholms Borgarskola,²⁵ därutöver var han recensent i dagstidningen *Nya Dagligt Allehanda*,²⁶ i tidskriften *Bonniers Litterära Magasin*,²⁷ och några år även i tidskriften *NU*.²⁸ För *NU* skrev Nils Bohman 1935 resereportage från Litauen, men i dessa reportage finns inga noteringar om litteratur eller andra uppgifter som gör gällande svensk-litauiska litterära kontakter. I Svensk-litauiska föreningens arkiv anges att Nils Bohman höll ett tal vid en föreningssammankomst den 5 december 1935 om ämnet ”Litauisk vardag – Intryck från tvänne resor till Litauen 1935”. Nils Bohman arbetade också vid Radiotjänst och det finns reportage noterade i grammofonarkivet om hans föredrag om Litauen. Av alla hans debattprogram och föredrag i radion kan alldeles särskilt noteras tre stycken; den 10 december 1937 ”*Hjältar. Boksmugglingar i Litauen åren 1864 – 1905*”, den 12 november 1938 ”*Det okända Litauen*” och den 9 september 1940 ”*Pojken som ville rida på en hingst. Novell av Petras Cvirka*”.

Efter sina resor till Litauen utvecklade han ett särskilt intresse för Litauen, litauiska folket och dess öden, senare efter andra världskrigets utbrott kom intresset att vidgas till att omfatta även Ukraina och Polen.²⁹ Thure Nyman skriver att Nils Bohman hade lovat sitt förlag att han skulle skriva en bok om Litauen.³⁰ Denna bok kom aldrig till stånd, men en del av hans tankar finns i boken *Ha de rätt att leva* som gavs ut av Baltiska kommittén endast några dagar efter Nils Bohmans död. I bibliografin i boken *En bok om Nils Bohman: Minnen och anteckningar*

²⁴ Öller, Ragnar. *Beziehungen zwischen Finnland und Litauen in Vergangenheit und Gegenwart*.

²⁵ Nils Axel Erik Bohman föddes den 9 september 1902 i Stockholm. Han arbetade som privatlärare 1922 – 1935, lärare i svenska vid Stockholms Borgarskola 1929 – 1936, han var bibliotekarie vid samma skola 1931 – 1936. Han studerade vid Stockholms högskola 1922 – 1928, men avla aldrig någon akademisk examen.

²⁶ Konservativ dagstidning 1767 - 1944. *Nya Dagligt Allehandas* (NDA) efterträdare är Expressen. Nils Bohman arbetade vid NDA:s kulturavdelning 1928 – 1934.

²⁷ Nils Bohman var bokanmälare för *Bonniers Litterära Magasin* från 1932.

²⁸ Tidskriften första nummer gavs ut våren 1934, Bohman fanns inte upptagen i redaktionen i nummer 44/1935.

²⁹ Dahl, Torsten. *En bok om Nils Bohman*, sida 122 – 127. Nyman, Thure, samma bok, artikeln *Boksamlaren* sida 128 – 161.

³⁰ Thure Nyman var redaktör för minnesboken om Nils Bohman. Thure Nyman hade som flera andra i detta sammanhang anknytning till Finland. Han föddes i Vasa 15 augusti 1904.

samlade och utgivna av Thure Nyman uppges att han redigerat boken *Litauiska noveller*.³¹ Jag drar slutsatsen att det är Ragnar Öller som varit huvudansvarig för översättningarna från litauiska till svenska och att Nils Bohman varit huvudredaktör. Boken *Litauiska noveller* är det enda litterära samarbetet mellan Nils Bohman och Ragnar Öller som jag funnit. Inget samarbete mellan dem finns heller dokumenterat i Radiotjänst grammofonarkiv. Nils Bohman dog 41 år gammal den 1 december 1943.

5.1.3. Urval och litteraturinriktning

En analys av novellernas inriktning ger vid handen att urvalet inte bara är från olika tidpunkter utan även ett urval beträffande inriktning. Vytautas Kubilius *Lietuvių literatūros istorija* från 1996 ger en detaljerad uppdelning av de olika inriktningarna i den litauiska litteraturen. Översikten är publicerad cirka 60 år efter att boken *Litauiska noveller* gavs ut, men den ger ändå en klar inriktning av urvalet av noveller med 1939-1940 års perspektiv.

Vytautas Kubilius delar in Litauens litteratur från 1900-talets början till ockupationsåret 1940 i följande nio grupperingar:

	I <i>Litauiska noveller</i> representeras grupperna av:
1. <i>Psichologinis realizmas</i> [Psykologisk realism]	Jonas Biliūnas, Antanas Vienuolis-Žukauskas
2. <i>Tendencinė proza, drama, poezija</i> [Tendensiös prosa, drama, poesi]	--- ---
3. <i>Tautinio idealizmo literatūra</i> [Nationalidealiserande litteratur]	Vincas Krėvė-Mickevičius
4. <i>Modernizmo pradmenys</i> [Modernismens grunder]	Ignas Jurkunas-Scheynius
5. <i>Simbolizmo raida</i> [Symbolismens utveckling]	--- ---
6. <i>Lietuviškas avangardizmas</i> [Litauisk avantgardism]	Jurgis Savickis
7. <i>Neoromantikų karta</i> [Nyromantik]	--- ---
8. <i>Realizmo poetika</i> [Realismens poetik]	Petras Cvirka, Petronėlė Orintaitė
9. <i>Kūrybos individualumo ir autonomiškumo link</i> [Individuell kreativitet och självständighet]	--- ---

³¹ Samma uppgifter finns i *Vepe-posten* mars 1940, Nummer 1, Årgång 1.

Introduktionen till litauisk litteratur i novellsamlingen skrevs av Vincas Mykolaitis-Putinas och han representerar själv inriktningen om Symbolismens utveckling, grupp 5. Urvalet i novellsamlingen representerar hela tidperioden och huvuddelen av de litterära inriktningarna. Det får därmed sägas att urvalet är en bred presentation av den dåvarande litauiska litteraturen. Att det i urvalet endast finns en kvinnlig författare motsvarar kvantiteten, då det vid den tidpunkten fanns färre kvinnliga författare än manliga i Litauen, om än framstående.

En av de mest framträdande tidiga författarna var Vincas Krėvė-Mickevičius med sina verk *Dainavos šalies senų žmonių padavimai* (1912) [Gamla människors legender från landskapet Dainava], *Šarūnas* (1911) [Šarūnas, Hertig av Dainava], *Skirgaila* (1925) [Skirgaila], *Mindaugo mirtis* (1935) [Kung Mindaugas död].³² Petras Vaičiūnas var en annan populär författare som producerade ett dramaverk per år under 1920- och 1930-talet. Vincas Mykolaitis-Putinas skrev lyrik, poesi, drama och noveller, av de senare skall nämnas den säregna självbiografiska romanen *Altorių šešėly* (1933) [I skuggan av altaret]. Det skall också noteras att läskunskapen bland litauerna ej var hög. *Lithuanian Literature* anger att 32 procent av befolkningen inte var läskunnig år 1922.³³ Detta är också ett förhållande som också kan ha varit återhållande på produktionen av tidiga verk på litauiska.

5.1.4 Gate keeper

Gatekeeping är en process där information filteras eller förändras, medvetet eller omedvetet, på sin väg från sitt ursprung till publicering eller läsare. Litteraturvetaren Juozas Lingis var den som under lång tid, från andra världskrigets slut till mitten av 1990-talet, kom att ge svenskar kunskap om litauisk litteratur. Juozas Lingis uppsatser, artiklar och kompendier återkommer i alla svenska samlingsverk om litauisk litteratur från Artur Lundkvists *Europas litteraturhistoria* till *Nationalencyklopedin*, det vill säga under åren 1947 till 1993. Det är också hans kompendier om litauisk litteratur, som varit de enda undervisningsmaterialen på svenska på universiteten i Sverige. Något förenklat kan sägas att det som Juozas Lingis inte nämnt har förblivit okänt och det som Juozas Lingis nämner har blivit den allmänna uppfattningen om litauisk litteratur i Sverige. Han var nästan ensam auktoritet under fyra decennier i Sverige inom litauisk litteraturvetenskap. Det skall också noteras att han var

³² Dessa verk tar Vincas Mykolaitis-Putinas upp som hans bästa i sitt förord i *Litauiska noveller*. Det finns fler läsvärda verk av Vincas Krėvė-Mickevičius, men urvalet skall ses som den uppfattning som fanns 1940.

³³ *Lithuanian Literature*, sida 172.

medveten om att hans undervisningsmaterial för universiteten inte var helt fullständigt komplett, då han benämnt sitt litteraturkompendium ”Del 1”. Det finns klara indikationer på att han hade tankar på att ge ut såväl en ”Del 2” som eventuellt ytterligare delar.³⁴ Juozas Lingis kom omedvetet att bli en ”gate keeper” för kunskapen om litauisk litteratur i Sverige. De som eventuellt kunde ha kompletterat och ifrågasatt hans uppgifter hade inte samma gedigna bakgrund, därmed kom hans artiklar och undervisningsmaterial att sätta normen i Sverige för kunskapen om litauisk litteratur.

Jag har bara funnit boken, *Litauiska noveller*, omnämnd på en plats i samlingsverk om litauisk litteratur och det är i Svensk Uppslagsbok från 1959 i läsanvisningarna om litauisk litteratur på svenska språket. Där är även Vincas Mykolaitis inledning ”*Några ord om den litauiska litteraturen*” i *Litauiska noveller* omnämnd. I samma läsanvisningar finns Juozas Lingis artikel i Artur Lundkvists *Europas Litteraturhistoria* nämnd.

Som redan nämnts så berör inte Juozas Lingis boken *Litauiska noveller* i sina artiklar eller kompendium. Han är inte ensam ”gate keeper”. Det finns inga recensioner i svensk press av novellsamlingen, endast omnämnd i en artikel i en dagstidning, så därmed kom boken att förbli anonym för många svenskar. Ej heller står det att finna uppgifter i dags- och fackpress om planeringen, utgivningen och distributionen av boken.³⁵ Därefter föll novellerna i glömska och de kom inte heller att uppmärksammas av utländsk fackpress. Det kan emellertid inte uteslutas att det kan finnas recensioner i någon tidning eller tidskrift, som inte tagits in i författarlexikonet men det är mindre troligt.³⁶

5.1.5. Överströmning

Överströmning är en förlopp där litterära verk på ett mindre språk översatts till ett annat mindre språk via ett större språk.³⁷ Algirdas Sabaliauskas gör i sin bok *Vi som är balter* en

³⁴ Andres Küng nämner i sin bok *Baltikum*, sida 213, att det finns en ofullbordad del II. Jag har dock inte funnit något sådant manuskript någonstans.

³⁵ Recensioner av böcker förtecknades i Svenskt författarlexikon och i dessa lexikon borde det ha funnits noteringar om gjorda recensioner.

³⁶ Svenskt författarlexikon är ett bokverk som omfattar åren 1900 - - 1975, där ambitionen var att ta med alla svenskspråkiga skönlitterära författare, som gett ut arbeten om minst 16 sidor. Ragnar Öllers och Nils Bohmans övriga arbeten är beskrivna i lexikonet.

³⁷ Ett exempel på överströmning skulle vara en litauisk novell, som först översatts till tyska och från den tyska översättningen sedan översatts till svenska.

genomgång av baltister i artikeln ”Skandinaver inom baltistiken”³⁸ och har även en förteckning av översatt litauisk litteratur. Förteckningen tar inte upp *Litauiska noveller*, ej heller någon tidig litauisk litteratur översatt till svenska.³⁹ Han beskriver i sin artikel hur den litauiska språkforskningen har gemensamma grenar inom Norden. Jag har därför också undersökt om det finns en överströmning av litauisk litteratur inom de skandinaviska språken på samma sätt som inom den litauiska språkforskningen.⁴⁰ Det visar sig att till de övriga skandinaviska språken är tidiga översättningar lika sparsamma som till svenska språket. Jag har även gjort en kort jämförelse med översättningar från lettiska till de övriga skandinaviska språken och den ger samma indikation. En tidig gemenskap eller överströmning av tidiga litauiska översättningar till skandinaviska språk står inte att finna.

Det finns emellertid en slående likhet mellan en finsk novellsamling och *Litauiska noveller*. Novellsamlingen *Šeši suomiai* [Sex finländare], gavs ut i Litauen 1938 på initiativ av Ragnar Öller med syftet att sprida kunskap om finsk litteratur i Litauen. Upplägget med *Litauiska noveller* på svenska språket förefaller likartat, men några uppgifter på att *Šeši suomiai* varit en inspiration har inte kunnat återfinnas. I en artikel i *Lituanistica 2007 Nr.4(72)* nämns båda böckerna i ett stycke men någon sammankoppling görs inte.⁴¹ Jag drar slutsatsen att det finsk-litauiska konceptet med en novellsamling 1938 minst var en inspirationskälla för den svensk-litauiska idén 1940, då det är samma person som var initiativtagare till båda novellsamlingarna. Det var också vid denna tidpunkt som Nils Bohman gjorde sina reportageresor i Litauen och engagerade sig för Litauens sak, så även han kan ha kommit i kontakt med den finska idén med en novellsamling.

³⁸ Baltister och baltistik, som Sabaliauskas beskriver i sin bok är begrepp som inte finns i SAOB eller SAOL utan är tyska begrepp för vetenskapsmän som studerar och forskar samt vetenskap inom baltiska frågor.

³⁹ Förteckningen ingår inte i Sabaliauskas första utgåva från 1986. Denna förteckning har lagts till av redaktören i den svenska upplagan från 2005.

⁴⁰ Att en sådan överströmning skett till skandinaviska språk finns del flera exempel på. Ett exempel är Iccokas Meras roman *Det sidste træk* som översatts till danska av Kirsten Vagn Jensen från den engelska utgåvan *Stalemate. Sagor från bärnstenskusten* med estniska, lettiska och litauiska folksagor är översatta från ryska till svenska.

⁴¹ Grigaravičiūtė, Sandra. *Lietuvos konsulatui Švedijoje 1921 – 1940 metais* skriver: ”Daugiausia dėmesio leidybai skyrė Lietuvos garbės konsulas Kopenhagoje R. Gyldentorpas bei Helsinkyje – R. Ölleris. Pastarasis 1926 m. išleido suomių kalba knyga apie Lietuvos mokyklas bei „Vilniaus patriarchą“ daktarą Joną Basanavičių (75-ojo jubiliejaus proga), į švedų kalbą išvertė ir 1940 m. išleido lietuviškas noveles „Litauiska noveller“. Jo iniciatyva 1938 m. Kaune buvo išleista jaunujų suomių rašytojų antologija „Šeši suomiai“. [Det största intresset för utgivningen visades för de litauiska honorärkonsulerna i Köpenhamn, R. Gyldentorp och i Helsingfors – Ragnar Öller. Den senare gav 1926 ut en bok om finska skolor i Litauen och om ”Patriarken i Vilnius” Dr Jonas Basanavičiai (75-årsminne), han översatte novellsamlingen *Litauiska noveller* till svenska och publicerade den 1940. På hans initiativ publicerades 1938 i Kaunas en antologi av unga finska författare *Sex finländare*.]

5.1.6. *I vilket sammanhang skrevs novellerna?*

Det finns anledning till att kortfattat beröra ytterligare gemensamma punkter mellan författarna och Sverige och dessa är inte inom det litteraturvetenskapliga området, utan inom det politiska.

Första världskriget förde med sig att det i Sverige togs en mängd politiska initiativ till frigöra Finland, Estland, Lettland, Litauen och Polen. Flera av novellförfattarna i boken har en gemensam nämnare i att de 1917 – 1918 deltog i en litauisk hjälpkommitté, som kom att bli litauisk ”de facto ambassad”. Bekantskapskretsen och namnen från denna tid återkommer i åtskilliga politiska sammanhang under hela mellankrigstiden och många av dem är författare.

Vi kan notera, att av författarna i *Litauiska noveller* kom att agera på olika sidor under och efter andra världskriget, de som aktivt stödde bildandet av ett Sovjetlitauen och de som försökte återupprätta den fria litauiska nationen. Jag kommer dock inte att närmare gå in på de politiska och historiska beröringarna i denna uppsats, men det finns ett stort antal intressanta beröringspunkter mellan svenska förhållanden, litauisk litteratur och politiska händelser.

5.2. Författarna och novellerna

5.2.1. *Jonas Biliūnas*

Jonas Biliūnas (1879 - 1907)⁴² är representerad i boken med novellen *En sorglig historia*.⁴³ Han började skriva på allvar när han flyttade utomlands 1903 och det är ur hans största verk, som han skrev fem månader före sin död, som novellen är hämtad.⁴⁴ *En sorglig historia* är hans längsta arbete och är ett psykologiskt drama som behandlar upproret 1863 från ett enkelt torparpars villkor. Huvudpersonen är en kvinna, som drivs till ruinens brant som en följd av det med rysk obarmhärtighet nedslagna revolten 1863. Hennes livsöde skildras från en psykologisk utsiktspunkt.

Jonas Biliūnas hann skriva ett fåtal verk. Hans produktion består av artiklar, ett litet antal dikter och ett trettiotal noveller. Det var endast några av hans verk, som kom att ges ut under mellankrigstiden och det var först under 1950-talet som rådsrepubliken Litauen lanserade

⁴² Jonas Biliūnas föddes den 11 april 1879 i Niūronys, Anykščiai och dog 8 december 1907 i Zakopane.

⁴³ I original heter novellen *Liūdna pasaka*.

⁴⁴ Lingis, Juozas. *Kompendium i litauisk litteraturhistoria, del I*, sida 51-52.

hans litteratur. Ingemar Lagerholm nämner i *Ariel 5-6 1998* att novellen i sin svenska översättning i *Litauiska noveller* fullständigt följer den utgåva, som trycktes av litauiska tryckerier i Tilsit 1913, medan de senare utgåvorna under rådsrepublikens tid har redigerade versioner.⁴⁵

Att *Litauiska noveller* inleds med Jonas Biliūnas novell *En sorglig historia* är en lämplig start och pedagogisk grund för studier i litauisk litteratur. Novellen ger en historisk bakgrund till användningen av det litauiska språket i det vardagliga arbetet och i officiella sammanhang. De svårigheter som personerna i noveller stod inför är en lämplig inledning för en diskussion om litauiska språket och litteraturen. Jonas Biliūnas är också en av de första stora litauiska författarna.

Händelserna i novellen *En sorglig historia* utspelas, som redan nämnts under det litauiska upproret 1863. En konsekvens av upproret blev att det litauiska språket kuvades under 39 år. Böcker på litauiska språket med det latinska alfabetet trycktes i Lilla Litauen⁴⁶ och smugglades över gränsen och spreds av s.k. ”bokbärare” (knygnešiai). Nils Bohman uppmärksammade boksmugglarna 1865-1904 på självaste Nobeldagen 1937 i sitt radioprogram. För en svensk publik som skall introduceras i litauisk litteratur är valet av Jonas Biliūnas novell en utmärkt inledning, alldeles särskilt 1940 i det politiska läget när Litauen ockuperats av Sovjetunionen, för en diskussion om den litauiska litteraturens födelse och Litauens historiska vändor.

5.2.2. *Vincas Krėvė-Mickevičius*

Vincas Krėvė,⁴⁷ pseudonym för Vincas Mickevičius (1882 - 1954) började skriva tidigt och sina första arbeten skrev han på polska och ryska. Efter 1902 skrev han sina verk enbart på litauiska.

⁴⁵ Det som tagits bort är negativa beskrivningar om den våldsbenägna tsarryska armén, dock har det inte gjorts konsekvent och fullständigt. Å andra sidan kan sägas att om alla negativa inslag om tsarryska armén redigerats bort så hade novellen blivit ett fåsidigt alster och helt obegriplig. Behovet av att efter 1991 ge ut tidig litauisk litteratur i autentiska versioner är Jonas Biliūnas noveller ett påtagligt exempel på.

⁴⁶ Lilla Litauen är benämningen för det område som i Tyska riket benämndes Ostpreussen. I snävare betydelse användes benämningen Lilla Litauen även om det ostpreussiska distriktet Gumbinnen. Detta område ligger idag i den ryska exklaven Kaliningrad. Lilla Litauen (Mažoji Lietuva) är i dag också en benämning på en av Litauens etnokulturella regioner.

⁴⁷ Vincas Krėvė-Mickevičius, föddes 19 oktober 1882 i Subartony och dog 7 juli 1954 i Broomall Pennsylvania, USA.

Han lämnade hemorten och blev gymnasielärare i Baku 1909 och var behjälplig med att inrätta universitetet i Baku, där han även gav lektioner. När Litauen blev självständigt 1918 så utnämndes Vincas Krėvė-Mickevičius 1918 till litauisk konsul i Azerbajdzjan. Han återvände till Kaunas 1920 och när universitetet i Kaunas grundades 1922, blev Vincas Krėvė-Mickevičius dess professor i slaviska språk och i slavisk litteratur till 1939. Han var även professor i slaviska språk vid universitetet i Vilnius.

När Sovjetunionen ockuperade Litauen 1940 så deltog Vincas Krėvė-Mickevičius i bildandet av den litauiska sovjeten 17 juni 1940. Han deltog sedan i resan till Moskva 1 juli 1940 där sovjeten begärde den litauiska sovjetrepublikens anslutning till Sovjetunionen. Efter en sovjetisk och en tysk ockupationsperiod flydde Vincas Krėvė-Mickevičius från Litauen 1944 och hamnade i flyktinglägret Glasenbach, Salzburg. Han fick en inbjudan 1947 till University of Pennsylvania och han tjänstgjorde där till sin pensionering 1953 som biträdande professor i slaviska språk och litteratur.

Vincas Krėvė-Mickevičius är känd för sin insamling av litauiska folksånger (Dainos). För detta arbete var han omnämnd som kandidat till Nobelpriset i litteratur.⁴⁸

Hans verk har ett romantiskt betraktelsesätt med realistiska iakttagelser samt en förståelse för den mänskliga naturen. I *Litauiska noveller* är Vincas Krėvė-Mickevičius representerad med novellen *Herden*,⁴⁹ som är en realistisk vardaglig berättelse på landsbygden före första världskriget.⁵⁰ Novellen ingår i en större novellsamling, *Under halmtak*,⁵¹ och novellen *Herden* är ett typiskt exempel på hans författarskap på gränsen mellan romantik och realism.⁵² I sina romantiska verk har han hämtat inspiration från folksägnor och äldre historia medan han i de realistiska verken beskriver litauernas vardagsliv. En förbindelsepunkt mellan Vincas

⁴⁸ Genys, Arvydas. Laisvės it literatūros hipostazės. *Mokslo Lietuva*, Nr 4/2000.

⁴⁹ I original heter novellen Skerdžius.

⁵⁰ Lingis, Juozas. *Kompendium i litauisk litteraturhistoria, del I*, sida 62-65.

⁵¹ I original heter novellsamlingen Šiaudinė pastogė.

⁵² Ignas Jurkunas-Scheynius skriver i *Litauisk kultur* att berättelserna är skenbart klädda i en realistisk form, men att han gör vardagslivet till en helig hemlighet.. Novellen *Herden* är en sådan berättelse där kampen står mellan herden Lapinas och byäldsten Grainis. När Grainis låter fälla en gammal lind, så tynar också Lapinas bort, då han inte ville dö utan leva lika länge som den gamla linden.

Krėvė-Mickevičius och kommande svenska kontakter är att han och Ignas Jurkūnas-Šeinius skrev en mängd essäer i tidskriften *Vaivorykštė* 1913-1914.⁵³

Tanken om en introduktion av litauer inför en kandidatur till Nobelpriset kan ha funnits hos redaktörerna. Det skulle i så fall vara en upprepning av Handamirovs arbete för Bunins Nobelpris 1933.⁵⁴ Motsvarande gjordes 1928 för letten Jānis Rainis.⁵⁵

Jag har dock inte funnit några indikationer på en litauisk författares resa till Sverige och Skandinavien. Om det hade funnits några så är det inte otänkbart att de kommit att avstyras med anledning av Vincas Krėvė-Mickevičius agerande med den litauiska sovjeten, då det dels inte torde ha uppskattats av den dåvarande svenska nobelkommittén, dels inte delades ut några litteraturpris mellan 1940 och 1943.

Han är en litterär dignitär med sitt arbete att samla Dainos och då han varit omnämnd som en kandidat för Nobelpriset i litteratur är hans medverkan i en novellsamling självskrivna för en introduktion av honom för en svensk läsekrets. Vi skall komma ihåg att när boken gick i tryck, så var hans engagemang för att ansluta Litauen till Sovjetunionen inte känt.

5.2.3. *Antanas Žukauskas-Vieniuolis*

Antanas Žukauskas-Vieniuolis (1882 - 1957) är samtida med Vincas Krėvė-Mickevičius men till skillnad från honom påbörjade han inte sitt författarskap i Litauen.⁵⁶ Han började sitt författarskap i Moskva, där han var aktiv i revolutionen 1905, då han blev förvisad till Tbilisi. Under förvisningen i Tbilisi skrev han *Legender från Kaukasus*. Till skillnad från många andra litauiska författare som skildrar starka litauer på det ena eller andra viset, så beskriver Antanas Žukauskas-Vieniuolis litauer som ofta genom olycka drabbas av misstag eller av svaghet hamnar i inre Ryssland. Han är representerad med novellen *Veronica* och det är en av

⁵³ *Vaivorykštė* redigerades av Liudas Gira och var en litterär tidskrift som främst riktade sig till de unga, nya moderna litauiska författarna.

⁵⁴ Ljunggren, Magnus. Handamirov krattade för Bunin. *Svenska dagbladet* 12 februari 2009.

⁵⁵ Jānis Rainis (eg. Pliekšāns) 1865 – 1929, en av Lettlands främsta poeter. Han levde i exil i Schweiz 1905-1920. När han återvände till Lettland var han bl.a. parlamentsledamot, teaterdirektör och utbildningsminister. Ett flertal dikter av Rainis publicerades i Stockholms-Tidningen 18 mars 1928 under författarens skandinaviska rundresa. Han gav intervjuer och många år senare diskuterades sambandet mellan översättningar till svenska och möjligheterna att få Nobelpriset i litteratur.

⁵⁶ Antanas Žukauskas-Vieniuolis föddes den 7 april 1882 i Ažuožeriai, Anykščiai och dog 17 augusti 1957 i Ažuožeriai. Födelsedag enligt den gregorianska kalendern.

de få novellerna där Antanas Žukauskas-Vieniuolis skildrar landsbygdslivet, dock med mycket starka psykologiska inslag.

Hans novell *Veronica* i *Litauiska noveller* heter i original på litauiska *Paskenduolė* [Den drunknade]. Han skrev novellen redan 1909 under ett kort besök i Litauen men novellen gavs ut först 1913.⁵⁷ Han skildrar den litauiska landbygden före första världskriget och livet med dess stränga moral.⁵⁸ När den översattes till lettiska 1923 fick den namnet *Veronika*, det vill säga samma namn som i den svenska översättningen. Om detta är en tillfällighet eller ett avsiktligt val har jag inte funnit uppgifter om. En bok om *Paskenduolė* gavs ut i Litauen 2003 men där finns inga klara uppgifter om detta sammanhang.⁵⁹

Han var bekant med en annan författare i novellsamlingen, Jonas Biliūnas, som han träffade redan 1895 i Liepāja där Antanas Žukauskas-Vieniuolis gick på gymnasiet. Han besökte Finland 1938, men huruvida han träffade Ragnar Öller har inte gått att utröna.⁶⁰ Det skall därutöver noteras att i litauiska litteraturvetenskapliga verk och i litauiska översikter om Antanas Žukauskas-Vieniuolis inte framgår att han översatts till svenska.⁶¹

Antanas Žukauskas-Vieniuolis samhörighet med Sverige eller svenska språket är låg och det är sannolikt att han är resresenterad för sin mycket typiska inriktning i litauisk litteratur, psykologisk realism.

5.2.4. Ignas Jurkunas-Scheynius

Ignas Jurkunas-Scheynius föddes 3 april 1889 i Šeinūnai, dog i Stockholm 15 juni 1959. Hans ursprungliga efternamn var Jurkūnas och han tog sig författarnamnet Šeinius, på svenska kom han att stava sitt namn Ignas Scheynius. Han har gett ut böcker både med sitt författarnamn och med sitt försvenskade namn. I Kungliga Bibliotekets förteckning är alla hans böcker samlade under namnet Ignas Jurkunas-Scheynius. Det är denna namnordning som jag

⁵⁷ Lithuanian Literature anger 1912 som författar- och utgivningsår.

⁵⁸ Lingis, Juozas. *Kompendium i litauisk litteraturhistoria, del I*, sida 65-66.

⁵⁹ *Paskenduolė: Antano Vienuolio "Paskenduolės" tekstas ir kritikų straipsniai bei ištraukos iš mokslinių studijų*. Sida 203f.

⁶⁰ *Tarp Knygų* nr 4 april 2007.

⁶¹ I litauiska sammanställningar av hans verk står följande: Jo kūriniai buvo išversti į latvių (1923, 1965 m.), rusų (1953, 1960, 1963, 1982, 1986 m.), estų (1957 m.), ukrainiečių (1957 m.), lenkų (1958 m.) kalbas. [Hans verk har översatts till lettiska (1923, 1965), ryska (1953, 1960, 1963, 1982, 1986), estniska (1957), ukrainska (1957) och polska (1958) språken.]

använder i denna uppsats. I Litauen används både namnet Ignas Šeinius och Ignas Jurkūnas-Šeinius.

Ignas Jurkunas-Scheynius romaner och noveller på svenska är väl kända, men hans övriga verk på litauiska har under lång tid förbigåtts med tystnad i Sverige. Ignas Jurkunas-Scheynius hade flera diplomatiska posteringar i Skandinavien. Han var ambassadsekreterare i Köpenhamn 1919-1920, var diplomatiskt sändebud i Finland 1921-1923 och charge d'affaires i Sverige från 19 juni 1923 till 1 juni 1927, då han efterträddes av Jurgis Savickis.

Han är representerad i *Litauiska noveller* med två noveller *Fadern* och *Jag drar upp en polsk aristokrat ur sjön*. Det ligger nära till hands att Ignas Jurkunas-Scheynius med sin bakgrund var engagerad i utgivningen av *Litauiska noveller* och själv valde sina verk. Vi kan därmed anta, att det var två noveller som låg honom nära hjärtat.

Ignas Jurkunas-Scheynius bör ha varit nära bekant med Ragnar Öller, som anställdes på litauiska ambassaden i Helsingfors 1922. Ignas Jurkunas-Scheynius såg till att Aukusti Robert Niemis bok *Lithuanian literature* översattes till litauiska. Ignas Jurkunas-Scheynius första verk på svenska var *Litauisk kultur* 1917 och *Natt och sol* 1918.⁶²

Ignas Jurkunas-Scheynius skrev romanen *Kuprelis* 1913 och komedin *Diplomatai* 1920 men dessa kom aldrig helt att översättas till svenska. Två andra tidiga verk på svenska är omnämnda i litauiska bibliografier, *Himmelrikets undergång* och *Sagan om året*, båda 1918. Juozas Lingis nämner inte novellerna *Jag drar upp en polsk aristokrat ur sjön* och *Fadern* i sitt kompendium om litauisk litteratur. Det är möjligt att Juozas Lingis uppfattade Ignas Jurkunas-Scheynius som en svensk författare och inte som en litauisk författare när Juozas Lingis skrev sitt kompendium 1978 eller avsåg att ta upp Ignas Jurkunas-Scheynius svenska verk i ett kommande kompendium, del 2. Ignas Jurkunas-Scheynius skrev totalt cirka 15 olika verk på svenska, ett flertal av hans verk på litauiska finns också, helt eller delvis, i manuskript på svenska.⁶³ En av hans böcker om historiska händelser är översatt till danska.⁶⁴

⁶² Om *Natt och sol* står i Biblioteksbladet 1919: ”En samling prosapoem med sagostämning, älskvärda men rätt obetydliga. Sist en symbolisk framställning av krigets drivkrafter. Språkets form spelar vid sådan litteraturart ytterst viktig roll; bokens svenska är tyvärr i rytmiskt avseende mycket otillfredsställande.” Boken *Litauisk kultur* fick bättre recensioner i Biblioteksbladet 1918.

⁶³ Radzevičtinė, Sigutė. *Neatrastais Ignas Šeinius: gyvenimas ir kūryba Švedijoje*.

⁶⁴ *Den røde Flod stiger*. Boken *Den röda floden stiger* i översättning till danska av Haakon Husted.

Hans samhörighet med Sverige är mycket stark. Han gav ut sin första bok på svenska redan 1917 och det sista manuset skrev han 1954. Ignas Jurkunas-Scheynius var gift med en svenska och han var mycket aktiv i bildandet av Svensk-litauiska föreningen. Han är en självklar kandidat i en novellsamling för att representera Litauen.

5.2.5. *Jurgis Savickis*

Jurgis Savickis (1890 - 1952) kom tidigt i kontakt med de skandinaviska nationerna och han behöll kontakten under hela sin livstid.⁶⁵ Kontakterna inleddes redan 1915 i Köpenhamn där han var representant för Röda Korset och där hans uppgift var att få litauiska krigsfångar frisläppta från tyska fångläger.

Från 1925 till 1927 var Jurgis Savickis litauisk diplomat i Finland, därefter tjänstgjorde han fram till 1930 i litauiska utrikesdepartementet i Kaunas, 1928-30 var han också direktör för Den statliga teatern. Jurgis Savickis andra tjänstgöringsperiod i Skandinavien var från 1930 till 1937.⁶⁶ Åren 1937-38 var Jurgis Savickis diplomat i Lettland. Från 1939 bodde han i Roquebrune, södra Frankrike.

Vad som är intressant är att Jurgis Savickis uppges ha skrivit noveller, som publicerats på svenska i dagspressen.⁶⁷ Det kan bli ett knepigt arbete att leta upp dem, då Jurgis Savickis var bosatt och verksam i Skandinavien under lång tid och dagspressen från denna tid finns för närvarande endast sökbar sida för sida på mikrofilm. Han omnämns i ett sammanhang med *Litauiska noveller*, men dessa uppgifter går på tvärs med andra upplysningar.⁶⁸ Jurgis Savickis var diplomat i Skandinavien från 1922 till 1940 och det skulle inte förvåna mig om någon novell finns i någon Malmö-tidning eller i Nya Dagligt Allehanda där Nils Bohman var recensent. Jurgis Savickis gav ut en artikelsamling på danska 1919, *Lysskær*, och en bok

⁶⁵ Jurgis Savickis föddes 2 maj 1890 på lantgården Pagausantys inte långt från Ariogala och dog i Ermitages, Monte Carlo 22 december 1952.

⁶⁶ I *Baltisk revy 1938* sida 137 anges att en avskedsfest hölls den 26 november 1937 för minister och fru Savickis. Nils Bohman reciterade till ministrarnas ära. I Svensk-litauiska föreningens arkiv finns material som gör gällande att avskedsfesten hölls den 27 november på Stockholms Byggnadsförening. I arkivet finns inbjudningskort, foton och tidningsartiklar, så det rätta datumet och platsen för avskedsfesten är 27 november 1937 på Stockholms Byggnadsförening.

⁶⁷ I en fotnot på sida 26 till bokens förord skriver Nils Bohman att Jurgis Savickis publicerat noveller i svensk dagspress.

⁶⁸ Janina Žekaitė har i sin bok *"Jurgis Savickis"* (1994) Vilnius: Pradai på sidorna 143-144 skrivit att Jurgis Savickis tog initiativet till utgivningen av *Litauiska noveller* på svenska, att det han som kontaktade Vincas Mykolaitis-Putinas, som gjorde urvalet och skrev introduktionen. I slutet av boken finns en resumé på svenska: "Från 1933 verkade Savickis för utgivandet av en antologi med litauisk prosa på svenska, och 1940 utkom, på Victor Pettersson förlag i Stockholm *Litauiska noveller*."

1922, *En rejse gennem Litauen*. Denna senare bok finns på Kungliga Biblioteket, men några andra noveller eller romaner finns inte dokumenterade. Jurgis Savickis förhållande till Sverige, Finland, Danmark och Norge är intressant då han i sitt andra giftermål var gift med en danska Inge Savickis född Geisler. Jurgis Savickis talade en blandning av danska och svenska och under sin tid i Köpenhamn publicerade han skildringar om Litauen på danska och svenska språket.⁶⁹ Det är möjligt att det är dessa skildringar om Litauen, som Nils Bohman menar när han skriver att Jurgis Savickis publicerat litauiska noveller i svensk dagspress.

I *Lithuanian literature* anger Albetas Zalatorius att Jurgis Savickis påverkades av Knut Hamsun samt ”... .. Scandinavian phenomenon, which amazed Europe at the time particularly impressed the Lithuanian intelligentsia”.⁷⁰ Att motiven i Jurgis Savickis noveller är hämtade från landsbygden och andra enkla förhållanden innebär inte med automatik en influens från Knut Hamsun eller Skandinavien.⁷¹ Knut Hamsun skrev negativa psykologiska skildringar och ett sådant verk, *Markens Grøde*, gav honom Nobelpriset 1920. Knut Hamsun har delvis sin inspiration från Defoes *Robinson Crusoe* men också Strindbergs *Hemsöborna*. Användningen av språket i Hamsuns böcker har likheter med Strindberg genom sin detaljrikedom. Om vi skall söka likheter mellan skandinaviska verk och Jurgis Savickis, *Šventadienio sonetai* [Helgdagssonetter], så är det snarare med impressionisten Hjalmar Söderberg och hans roman *Doktor Glas*.⁷² Jurgis Savickis bör för övrigt ha mött Hjalmar Söderberg då de båda bodde i Köpenhamn samtidigt under femton år.⁷³

Jurgis Savickis skrev totalt cirka 30 noveller och är representerad i *Litauiska noveller* med *Flöjten* och *Ad Astra*. De båda novellerna är från samlingen *Helgdagssonetter*, som gavs ut i Berlin 1922. Kunskapen om att novellen *Flöjten* översattes till annat språk redan 1940 var okänd, i varje fall bortglömd, i Litauen 2001 då litteraturredaktionen på Cahiers Lituaniens

⁶⁹ http://a-warez.awardspace.com/pagalba12-okui/lit_kospektai/savickis.doc

⁷⁰ *Lithuanian Literature*, sida 123.

⁷¹ *Lithuanian Literature* beskriver Jurgis Savickis tidiga verk bättre på sida 213: ”... .. away from romantic idealization and lyric delicacy toward blasts of irony and combination of drastically opposite concepts and psychological states which attained a generalizing dimension of university.”

⁷² Bure Holmbäck (1998). *Hjalmar Söderberg: Ett författarliv*.

⁷³ Det finns inga uppgifter om kontakter dem emellan. Bure Holmbäck har i sin bok om Hjalmar Söderberg en närmast fullständig förteckning om hans brev och kontakter men Jurgis Savickis nämns inte. De bör ändå ha stött på varandra i Köpenhamn som författare och med ett engagerat intresse för internationell politik under de 15 år som de var där samtidigt. Jurgis Savickis har emellertid inte haft möjlighet att läsa Doktor Glas på sitt modersmål, då den inte översattes till litauiska förrän 1971. Han kan ändå ha tillgodogjort sig den, då den översattes till ryska redan 1906 och till lettiska 1923.

skriver i sitt Nr 2/2001 att ” *Translated for the first time. ”Fleita ” (La flûte / The flute) A novel by Jurgis Savickis translated into French by Marielle Vitureau.* ”

Tidskriftsredaktionen på Cahairs Liuanien tog 2001 inte tagit hänsyn till de uppgifter som Janina Žėkaitė skrev 1994 och jag är också, liksom redaktionen, tveksam till att han haft en så framträdande roll, som initiativtagare, redaktör och översättare, då det i *Litauiska noveller* anges att det är Ragnar Öller och Nils Bohman som är redaktörer samt att novellerna är ”till svenska” av dem. Ej heller tar Vincas Mykolaitis-Putinas upp hans roll i sitt förord i boken. Det återstår att kontrollera arkiven i Vilnius, för att få dessa uppgifter helt eller delvis bekräftade.

Hans maka, Inge Savickis, har skrivit en artikel om Litauen som presenterats i *Baltisk Revy* 1938.⁷⁴ Hon var honom behjälplig i ett flertal översättningar och har sannolikt haft en framträdande roll i hans litterära gärningar. Som diplomat ville han inte alltid publicera sig under eget namn och en av hans romaner gavs ut under pseudonym Jurgis Rimošius och trycktes i Malmö.⁷⁵

Jurgis Savickis var välkänd i Sverige 1940 och det är följdriktigt att han är representerad när litauisk litteratur skulle introduceras i Sverige.

5.2.6. *Petras Cvirka*

Petras Cvirka (1909 - 1947) engagerade sig i den socialistiska rörelsen under sina studier i Kaunas under 1930-talet.⁷⁶ Han var medarbetare i tidskriften *Trečias frontas*, där bland annat även Salomėja Nėris⁷⁷ var verksam. Vid ockupationen av Litauen kom han att dras in i den sovjetiska litteraturrörelsen, då han inte flydde, eller mer sannolikt inte kunde fly undan, ockupationstrupperna. Många författare hann fly undan de olika ockupationstrupperna som omväxlande besatte nationen och 1946 bestod den litauiska gruppen av emigrerade författare till 33 stycken. Vid krigsutbrottet 1939 bestod den litauiska författarunionen av 86 medlemmar. De som inte kunde fly, hann undan, fastnade i ockupationen och organiserades i en sovjetisk union, ”Union of the Lithuania SSR Soviet Writers”. Författarunionen leddes av Petras Cvirka 1940-1941. 1942-1944 fanns ett kontor i Moskva under ledning av Kostas

⁷⁴ *Baltisk revy* 1938, *Det hendte en gang i Litauen*, sida 108 - 119.

⁷⁵ Rimošius, Jurgis (1934). *Truputis Afrikos: kelionės įspūdžiai*. Malmö: Lundgrens Söners Boktryckeri.

⁷⁶ Petras Cvirka föddes 12 mars 1909 i Klangiai, Kaunas och dog 2 maj 1947 i Vilnius.

⁷⁷ Salomėja Nėris var bland annat medlem i litauiska högsta sovjet och hon var en av dem som begärde Litauens inträde i Sovjetunionen.

Korsakas. Petras Cvirka återkom som ordförande för sovjetiska litauiska författarunionen i Vilnius 1945-1947.⁷⁸

Han är representerad med novellen *Pojken som ville rida på en hingst*. Valet av novellen är intressant mer än val av författare. Hästen har en särskild ställning i de litauiska folksångerna, dainos, där hästen älskas och en vacker häst är var mans stolthet. Novellen återspeglar en känd daina där byns hästar vaktas i skogen om natten vid en lägereld och männen sjunger om bruna blixtnabba löpande hästar. Novellen är även en introduktion till samtal om litauisk folklore. Petras Cvirka samhörighet med Sverige och svenska språket är låg och sannolikt är han representerad på grund av sin inriktning.

5.2.7. *Petronėlė Orintaitė*

Petronėlė Orintaitė⁷⁹ (1905 – 1999) är representerad med novellen *Den gamla Marcijonė*. Petronėlė Orintaitė skrev ett flertal verk i exil och av dem skall nämnas minnesboken *Ką laumės lėmė* [Vad älvorna förutbestämt] över hennes väninna Salomeja Nėris, som var politiskt engagerad.

Familjen Orintaitė lyckades undvika den sovjetiska deportationen 1941, men vid den andra sovjetiska ockupationen 1944 flydde familjen i tid mot Tyskland. Alla nära släktingar till familjen blev deporterade till Sibirien. Genom stora umbäranden lyckades familjen Orintaitė överleva i frontlinjerna 1944 – 1945 mellan tyska och sovjetiska förband för att slutligen hamna i ett flyktingläger i Augsburg. Tack vare släktingar i USA kunde de 1949 emigrera till USA och få uppehållstillstånd.

Petronėlė Orintaitės samhörighet med Sverige och svenska språket är lika låg som för Petras Cvirka och det är sannolikt att hon är representerad av samma anledning som Cvirka. Till skillnad från Cvirka är det dock uppmärksammat i Litauen att hon är översatt till svenska.

⁷⁸ Ordförande i den sovjetiska litauiska författarunionen var Kostas Korsakas (1944-1945), Petras Cvirka (1945-1947), Jonas Šimkus (1948-1954), Antanas Venclova (1954-1959), Eduardas Mieželaitis (1959-1970), Alfonsas Bieliauskas (1970-1976), Alfonsas Maldonis (1976-1988), Vytautas Martinkus (1988-1989).

⁷⁹ Petronėlė Orintaitė föddes 18 februari 1905 i byn Liepalotai och dog i Los Angeles 1999. *San Francisco Chronicle* 18 August 2006.

6. Avslutande diskussion

Jag har pekat på att litauiska inte var något stort produktivt språkområde före 1940. Bakgrunden till detta är, bland annat att efter det misslyckade upproret 1863 började Litauen förryskas. I detta syfte avlägsnades det litauiska språket från skolorna och det blev förbjudet att trycka böcker med latinska bokstäver, vilket i praktiken var ett totalt tryckförbud. Litauerna var i stort sett endast var förtrogna med det latinska alfabetet och det kom att begränsa litauiska språkets användning under fyra decennier, bland annat inom universitetsundervisningen. Först efter frigörelsen 1918 öppnades landet helt för influenser utifrån. Inför introduktionen av litauisk litteratur i Sverige 1940 fanns det ingen stor mängd litterära verk att välja bland och litauiska var för huvuddelen av svenskarna ett helt okänt litteraturområde.

Novellernas urval är både en inriktning i stil och från olika tidpunkter. Redaktörerna anger att boken är ett urval av modern litauisk novellkonst och som beskrivits är det ett brett urval av de litauiska litteraturinriktningarna 1939. Vincas Mykolaitis-Putinas introduktion i boken om litauisk litteratur ger en bakgrund till litauiska litteraturens födelse. Den ger också en introduktion till en svenskspråkig läsekrets, som hittills endast fått ta del av fragment av litauisk prosa. Det är bedrövligt att lanseringen av litauisk litteratur i Sverige inte fick något genomslag. Det är sannolikt att Ragnar Öller haft ett tidigare finskt-litauiskt initiativ som förebild för *Litauiska noveller*. En motsvarande introduktion av finska noveller i Litauen gjordes 1938 men några uppgifter att boken *Šeši suomiai*, varit modell har tyvärr inte kunnats påträffas.

Nils Bohman genomförde ett flertal åtgärder för att sprida information om Litauen och litauisk litteratur. Han gjorde det också vid sådana tillfällen, att det bör ha gett upphov till samtal i såväl akademiska kretsar som vid köksbord i landsbygdshem. Av hans insatser vill jag peka på två stycken. Bohman läste i radio ett reportage om Litauen på Nobeldagen 1937, så han hade ett sinne för när presentationer skulle göras. Att han gjorde det på Nobeldagen pekar på det faktum att han i varje fall indirekt ansåg Litauen som ett kandidatland för nobelpriset i litteratur. Efter att Litauen ockuperats fortsatte Nils Bohman kampanjerna för Litauens sak. Den 16 februari 1943, på 25-årsdagen av republikens utropande, hade Nils Bohman en tvåsidors artikel i *Nya Dagligt Allehanda* om Litauens öde. Jag vill med detta peka på, att det inte är några svenska politiska hänsynstaganden till Sovjetunionen som ligger bakom den tystnad och det synbara ointresset för litauisk litteratur i Sverige under andra

världskrigets inledningsskede. Redaktörerna var mycket aktiva för Litauens sak och publicerade fortlöpande artiklar i dagspressen, där vi bland annat skall notera den tvåsidiga artikeln på 25-årsdagen av Litauens utropade självständighet. Det torde också ha varit omöjligt att påverka hundratals tidningsredaktioner och kulturredaktörer att inte nämna och recensera boken.

Det förefaller som introduktionen av litauisk litteratur skulle kompletteras med mer underlag, närmast i form av studiematerial. Boken skulle i så fall vara en grund för fortsatta samtal och studier, då det i boken saknas beskrivningar för urval och närmare presentationer. Det skulle också kunna förklara varför det inte kom att skrivas recensioner om boken efter dess utgivning. Första gången boken nämns, i tryckta verk, efter utgivningen 1940 var 1959 i Svensk Uppslagsbok och det är något förvånande att den var bortglömd i litterära kretsar, inom universitetsutbildningen, exil-litauiska grupper m.fl.

När boken kom ut 1940, så kan vi notera att Vincas Krėvė-Mickevičius några månader tidigare varit i Moskva och begärt Litauens inträde i Sovjetunionen. Detta kan ha haft betydelse för mottagande av novellsamlingen i Sverige, då de som hade intresse av att sprida kunskap om litauisk litteratur med allra största sannolikhet tog avstånd från bildandet av en litauisk sovjetrepublik. Att sedan Petras Cvirka, som då var aktiv för den litauiska sovjetrepubliken också är representerad i boken kan ha bidragit till en avoghet mot novellsamlingen. Vänskapen mellan Petronėlė Orintaitė och hennes väninna Salomėja Nėris kan inte ha haft samma vikt som Vincas Krėvė-Mickevičius och Petras Cvirka aktiva strävan för ett Sovjetlitauen. Det finns emellertid inga uppgifter om att deras strävan skulle vara anledningen till att boken inte kom att bli en introduktion av litauisk litteratur i Sverige. Det kan även argumenteras att om så skulle varit fallet, så borde boken och dessa författare nämnts i positiva ordalag i de kommunistiska tidskrifter och alster som då fanns i Sverige. Det finns ingenting att finna i dessa tidskrifter heller och jag kan också konstatera att Sovjetlitauen ej heller framhävt deras framgång med att ha fått sina noveller översätta till svenska språket.

Litteraturvetaren Juozas Lingis var den som under lång tid, från andra världskrigets slut till mitten av 1990-talet, kom att ge svenskar kunskap om litauisk litteratur. Juozas Lingis uppsatser, artiklar och kompendier återkommer i alla svenska samlingsverk om litauisk litteratur. Det är också hans kompendier om litauisk litteratur, som varit de enda undervisningsmaterialen på svenska på universiteten i Sverige och han var nästan ensam

auktoritet under fyra decennier i Sverige inom litauisk litteraturvetenskap. De som eventuellt kunde ha kompletterat och eller ifrågasatt hans uppgifter hade inte samma gedigna bakgrund, därmed kom hans artiklar och undervisningsmaterial att sätta normen i Sverige för kunskapen om litauisk litteratur. Juozas Lingis kom omedvetet att bli en ”gate keeper” för kunskapen om litauisk litteratur i Sverige. Han är inte ensam ”gate keeper”. Det finns inga recensioner i svensk press av novellsamlingen, endast en enda artikel är känd, så därmed kom boken att förbli anonym för många svenskar. Ej heller står det att finna uppgifter i dags- och fackpress om planeringen, utgivningen och distributionen av boken. Därefter föll novellerna i glömska och de kom inte heller att uppmärksammas av utländsk fackpress.

Den litauiska litteraturen på svenska språket är beskriven i samlingsverk och översikter, som Lundkvists *Europas Litteraturhistoria*, Stockholms universitets kompendier om litauisk litteratur, i uppslagsverk som *Nationalencyklopedin*. De som under efterkrigstiden har sökt kunskap om litauisk litteratur på svenska språket har i stort sett varit hänvisade till dessa verk. Dessa förhållanden är en starkt bidragande orsak till att några översatta litauiska verk, översatta litauiska författare och andra intressanta svensk-litauiska förhållanden kom att falla i glömska. *Litauiska noveller* recenserades heller aldrig i svensk press, dock har boken varit tema för en artikel i en regional dagstidning. Vi skall då särskilt notera, att *Svenskt Författarlexikon*, som tar upp alla litterära verk på svenska språket och recensioner av böcker inte har en enda registrering om en recension av novellsamlingen. Ej heller finns boken medtagen i den omfattande skönlitterära förteckningen av litteratur från Baltikum, som Ivo Iliste och Gunnar Rydström gör i sin bok *Baltikum* från 1992.

I boken *Lithuanian Literature* från 1997 finns en omfattande bibliografi över litauisk litteratur, som översatts till andra språk. Denna förteckning är dock inte komplett vad avser de skandinaviska språken. Den sammanställning av litauisk litteratur som översatts till skandinaviska språk och som jag presenterar i bilaga samt i en översikt, för att undersöka om det funnits en överströmning mellan olika språk ger vid handen att ingenting tyder på detta.

Var då utgivningen av novellsamlingen bara ett intressant försök, ett hugskott som förblev okänt och som drunknade i all information om andra världskriget? Det är ett egendomligt förhållande att pionjärverket *Litauiska noveller* inte recenserades i dags- och fackpress, ingenting nämns i universitetsutbildningen om de enda översatta litauiska novellerna. Jag har inte funnit verifierade uppgifter om anledningen, utan kan endast lägga fram troliga

antaganden om orsaken. Det finns inga rationella skäl till att en introduktion av litauisk litteratur skulle tystas ner och gömmas undan. Jag gör antagandet, att det är personliga skäl och åsikter som styr händelseförloppet. För redaktörerna som vigt sitt liv för Litauens sak kan det ha varit alltför magstarkt att av dem som de valt ut att företräda det fria Litauen plötsligt agerar för ett sovjetiskt Litauen samt även officiellt kom att representera Sovjetlitauen. Det återstår mer arbete med att söka efter svaren på dessa förhållanden och sannolikt finns det korrekta svaret någonstans i svenska eller litauiska arkiv.

Avslutningsvis, vill jag säga att mitt intryck av en mängd olika sonderingar av att söka finna uppgifter om tidiga litauiska översättningar till svenska och de övriga skandinaviska språken är att det är ett obearbetat område. De återstår säkerligen mycket att finna i tidningar och tidskrifter före 1940 om litauisk litteratur, uppgifter som idag fallit i glömska. Jag kan som en perifer detalj nämna, att jag fann en lettisk roman översatt 1928 till danska i en veckobilaga till Flensburg Avis. Det hade glatt mig mer, om det varit en litauisk novell. Jag har också funnit att det finns en stark politisk koppling till de litauiska författarna i novellsamlingen Litauiska noveller, men det är något som får diskuteras i en helt annan uppsats och med en annan akademisk inriktning.

Referenser

Källförteckning

Nationalencyklopedin 20 band (1993). Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB. ISBN: 91-7024-619-X

Nordisk familjebok: konversationslexikon och realencyklopedi. Ny, reviderad och rikt illustrerad upplaga. 38 volymer. (1904-1926). Stockholm: Nordisk Familjeboks Förlag AB

Svensk Uppslagsbok. 2., omarbetade och utvidgade upplagan (1947-1955). Malmö: Förlagshuset Norden AB

Litteratur

Abrahamsen, Odd och Dale Ločerytė, Alma (1984). *Åkrene taler: et udvalg litauisk lyrikk efter 1945*. Oslo: Grøndal og Dreyer Forlag AS. ISBN: 82-09101-94-3

Baltisk revy 1938: en årsbok (1938). Lund: Malmö Ijustryckanstalt

Baltisk revy 1939: en årsbok (1939). Lund: Malmö Ijustryckanstalt

Berg, Lars-Eric (red.) (1992). *Den magiska boken: äventyr, sagor och myter från hela vär[ld]den*. Stockholm: Svenska UNICEF-komm. ISBN: 91-970871-3-0

Bradūnas, Kazys (red.) (1968). *Lietuvių literatūra svetur*. Chicago: Draugas

Dingle, Herbert (1949). *Science and literary criticism*. London: Thomas Nelson

Donelaitis, Kristijonas *Årstiderna* (1991). Göteborg: Renässans. ISBN: 91-88206-02-5

Granauskas, Romualdas (1991). *Livet under lönnen: roman*. Bromma: Fripress*Legenda. ISBN: 91-582-1833-5

Grigaravičiūtė, Sandra (2002). *Skandinavija Lietuvos diplomatijoje 1918-1940 metais: monografija*. Vilnius: Saulabrolis. ISBN 9986-814-63-4

Grigaravičiūtė, Sandra (2007). *Lietuvos konsulatai Švedijoje 1921-1940 metais: monografija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. ISBN 978-9955-20-158-8

Grip, Elias (1931). *De röda svärdsiljorna: folksagor från olika länder*. Uppsala: Lindblad

Iliste, Ivo & Rydström, Gunnar (1991). *Baltikum: vardagsliv och politik i sydöstra Norden. 2., [utök.] uppl.* Stockholm: Brevskolan. ISBN: 91-574-2599-X

Jurkunas-Scheynius, Ignas (1917). *Litauisk kultur*. Stockholm: Svenska andelsförlaget

Jurkunas-Scheynius, Ignas (1918). *Natt och sol*. Stockholm: Svenska andelsförlaget

- Jurkunas-Scheynius, Ignas (1940). *Den röda floden stiger*. Stockholm: Bonnier
- Jurkunas-Scheynius, Ignas (1941). *Den Røde Flod stiger*. København: Hagerups Forlag A/S
- Kjellgren, Thomas (2000). *I österled: finsk, finlandssvensk och baltisk prosa från 1970 till idag samt kommenterad boklista*. Lund: Bibliotekstjänst. ISBN: 91-7018-460-7
- Korsakas, Kostas (red.) (1961). *Lietuvių literatūros istorija*. Vilnius: Vaga
- Kubilius, Vytautas (1996). *Lietuvių literatūros istorija, XX amžiaus literatūra*. Vilnius: Alma littera. ISBN: 9986-02-194-4
- Kubilius, Vytautas (red.) (1997). *Lithuanian literature*. Vilnius: Vaga. ISBN: 5-415-00503-x
- Küng, Andres (1991). *Baltikum: en handbok om Estland, Lettland och Litauen* Hudiksvall: Winberg. ISBN: 91-87004-31-3.
- Lang, Andrew (red.) (1979). *Den grå sagoboken: (sagor från hela världen)*. 1. uppl. Stockholm: AWE/Geber. ISBN: 91-20-05962-0
- Lang, Andrew (red.) (1980). *Den violetta sagoboken: (sagor från hela världen)*. 1. uppl. Stockholm: AWE/Geber. ISBN: 91-20-06342-3
- Larsson, Mika (red.) (1992). *Narrskeppet: ombord på Konstantin Simonov*. Höganäs: Wiken. ISBN: 91-7119-338-3
- Lewin, Kurt (1951). *Field Theory in Social Science: Selected Theoretical papers*. New York: Harper & Brothers cop.
- Lindhagen, Carl (1936-1939). *Carl Lindhagens memoarer*. Stockholm: Albert Bonniers Boktryckeri
- Lingis, Juozas (1973). *Kompendium i äldre litauisk litteraturhistoria*. Stockholm: Stockholms universitet, Slaviska institutionen, Baltiska språk
- Lingis, Juozas (1978). *Kompendium i litauisk litteraturhistoria: Del I*. Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för slaviska och baltiska språk
- Lundgren, Gunilla & Widerberg, Siv (red.) (1993). *I denna vida värld: verser från många länder för barn och vuxna: en antologi*. Stockholm: En bok för alla. ISBN: 91-7448-725-6
- Lundkvist, Artur (red.) (1947). *Europas litteraturhistoria: 1918-1939*. Stockholm: Forum
- Nyman, Thure (red.) (1944). *En bok om Nils Bohman: Minnen och anteckningar samlade och utgivna av Thure Nyman*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Ottosson, Meta (red.) (1996). *Kvinnor runt Östersjön: en antologi*. Stockholm: En bok för alla. ISBN: 91-7448-895-3

- Sagor från Bärnstenskusten: (sagor från Lettland, Litauen och Estland)* (1987). Göteborg: Fram. ISBN: 91-7510-988-3
- Šapoka, Adolfas (red.) (1989). *Lietuvos istorija*. Vilnius: Mokslas. ISBN: 5-420-00631-6
- Sabaliauskas, Algirdas (2005). *Vi som är balter. 2., rev. uppl.* Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. ISBN: 9986-668-81-6
- Uggla, Andrzej Nils (1990). *Sverige och polska skalder: från Mickiewicz till Milosz*. Uppsala: Uppsala universitet. ISBN: 91-506-0795-2
- Vaičiulaitis, Antanas (1942). *Outline history of Lithuanian Literature*. Chicago: Lithuanian Cultural Institute
- Wikén Bonde, Ingrid (1997). *Was hat uns dieser Gast wohl zu erzählen? oder Die Jagd nach dem Nobelpreis: zur Rezeption niederländischer Literatur in Schweden : (mit einer Bibliographie der Übersetzungen 1830-1995)*. Diss. Stockholm: Univ.
- Öller, Ragnar och Bohman, Nils (red.) (1940). *Litauiska noveller: ett urval av modern litauisk novellkonst*. Stockholm: Vepe Förlag
- Öller, Ragnar (2004) *Suomen ja Liettuan väliset suhteet ennen ja nyt = Suomijos ir Lietuvos tarpusavio ryšiai seniau ir dabar = Beziehungen zwischen Finnland und Litauen in Vergangenheit und Gegenwart*. Helsinki: Suomi-Liettua kulttuurisäätiö. ISBN: 952-91-7899-9

Tidningar och tidskrifter

- Ariel: tidskrift för litteratur. *Ariel* 5/6 1998. Tollarp: Ariel. ISSN 1104-196X
- Baltisk revy*. (1991-1996). Solna: Baltiska institutet. ISSN 1102-1055
- Bohman, Nils: Folket som vägrade dö. Till 25-årsminnet av Litauens pånyttfödelse. *Nya Dagligt Allahanda*. 16 februari 1943, sida 4-5.
- C. H. J.: Litteratur – Litauiska noveller. *Nya Norrland* 1 juli 1940, sida 8.
- Dödsfall Juozas Lingis. *Svenska Dagbladet* 21 april 1998, sida 21.
- Järv, Harry: Kritik av den nya Kritiken. *Arenas polemiska skriftserie*. Borgå: Arena. 99-3232026-9;3
- Grigaravičiūtė, Sandra: Lietuvos konsulatai Švedijoje 1921-1940 metais. *Lituanistica* Nr. 4(72) 2007. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija. ISSN 0235-716X
- Hirsch, Axel: Litauisk kultur. *Biblioteksbladet* 1918, sida 203. Stockholm: P.A. Norstedt & söners förlag

Ljunggren, Magnus: Handamirov krattade för Bunin. *Svenska Dagbladet*. 12 februari 2009.
Stockholm: Hb Svenska dagbladets AB & Co. ISSN 1101-2412

Nils Bohman död. *Nya Dagligt Allahanda*. 1 december 1943, sida 8.

Nils Bohman död. *Nya Dagligt Allahanda*. 2 december 1943, sida 4

Nils Bohman död. *Stockholms-Tidningen*. 2 december 1943, sida 4.

Pauli, Ulf: Hur fick Vitryssland sitt namn? *Populär historia*. Nr1/1997. Lund: Historiska media. ISSN 1102-0822

Ribbing, Lännart: Natt och sol. *Biblioteksbladet* 1919, sida 191. Stockholm: P.A. Norstedt & söners förlag.

Vepe-posten, mars 1940. Nummer 1, Årgång 1. Stockholm: Victor Pettersons bokindustri

Radiotjänst. Grammofonarkivet.

10 december 1937 ”Hjältar. Boksmugglingar i Litauen åren 1864-1905.”

12 november 1938 ”Det okända Litauen”.

9 september 1940 ”Pojken som ville rida på en hingst. Novell av Petras Cvirka.

Appendix to essay "The Introduction that disappeared – Launching Lithuanian Short Stories to a Swedish Readership"
 Erling Johansson, VT 2012, Section for Baltic Languages, Stockholm University

A list of Lithuanian literature and books of Lithuanian authors in the Scandinavian languages before 1996

SWEDISH

Title	Author	Year	Remark
Litauisk kultur	Ignas Jurkunas-Scheynius ¹	1917	
Natt och sol	Ignas Jurkunas-Scheynius	1918	
De röda svärdslijorna ²		1931	
Den röda floden stiger	Ignas Jurkunas-Scheynius	1940	
Short stories: Litauiska noveller		1940	A book with nine short stories
En sorglig historia	Jonas Biliūnas	1940	A short story in Litauiska noveller
Herden	Vincas Krėvė-Mickevičius	1940	A short story in Litauiska noveller
Veronika	Antanas Vienuolis-Žukauskas	1940	A short story in Litauiska noveller
Jag drar upp en polsk aristokrat ur sjön	Ignas Jurkunas-Scheynius	1940	A short story in Litauiska noveller
Fadern	Ignas Jurkunas-Scheynius	1940	A short story in Litauiska noveller
Flöjten	Jurgis Savickis	1940	A short story in Litauiska noveller
Ad Astra	Jurgis Savickis	1940	A short story in Litauiska noveller
Pojken som inte ville rida på en hingst	Petras Cvirka	1940	A short story in Litauiska noveller
Den gamla Marcijone	Petronėlė Orintaitė	1940	A short story in Litauiska noveller
Pojken som inte ville rida på en hingst	Petras Cvirka	1940	Radio serial story on 9 th September 1940
I väntan på undret	Ignas Jurkunas-Scheynius	1942	
Den röda resan	Ignas Jurkunas-Scheynius	1943	
Resa i samverkans Sverige	Ignas Jurkunas-Scheynius	1945	
Den röda floden svämmar över	Ignas Jurkunas-Scheynius	1945	
Jag måste berätta ³	Marija Rolnikaitė	1966	

¹ This list does not include the manuscripts of Ignas Jurkunas-Scheynius.

² *De röda svärdslijorna* is a fairy tale book with stories from all over the world, of which one is the Lithuanian fairy tale *En lyckopenning*. It is not noted if the fairy tale is translated direct from Lithuanian or if it is translated from another language.

³ The book was originally written in Yiddish 1965, but the Swedish edition from 1966 is translated from Lithuanian.

Den grå sagoboken ⁴		1979	
Den violetta sagoboken ⁵		1980	
Kokotis ballader	Marcelijus Martinaitis	1985	
Sagor från Bärnstenskusten ⁶		1987	
Baltisk revy ⁷		1991-96	Cultural journal
Årstiderna	Kristijonas Donelaitis	1991	
Livet under lönnen	Romualdas Granauskas	1991	
Den magiska boken ⁸		1992	
Narrskeppet: Ombord på Konstantin Simonov ⁹		1992	
Gustas går ut med soporna	Rimantas Černiauskas	1992	A short story in Narrskeppet
Antologi: I denna vida värld		1993	Anthology
Januari	Martynas Vainilaitis	1993	A short story in I denna vida värld
Antologi: Kvinnor runt Östersjön		1996	Anthology
Sommarens arbeten	Kristijonas Donelaitis	1996	A short story in Kvinnor runt Östersjön
När sommaren tar slut	Vanda Juknaitė	1996	A short story in Kvinnor runt Östersjön

NORWEGIAN

Frie Viso (Laisvos dainos)	Georg J. J. Sauerwein	1885	
Flytt brikken, Jøde ¹⁰ (Lygiosios trunka akimirka)	Icchokas Meras	1968	
Dikt till kjærligheten (Meilės poema)	Justinas Marcinkevičius	1979	

⁴ Contains fairy tales from all over the world, of which two are Lithuanian fairy tales, *Trollkarlens häst* and *Solens dotter*. The book also contains a German- Lithuanian fairy tale; *Den vita vargen*. All three fairy tales are translated into Swedish from English.

⁵ Contains fairy tales from all over the world, of which one is a Lithuanian fairy tale, *De tre prinsarna och deras djur*. The fairy tale is translated into Swedish from English.

⁶ Contains 13 Lithuanian, 13 Latvian, and 13 Estonian fairy tales translated into Swedish from Russian by Irene Mårdh.

⁷ A cultural journal published in eight issues 1991-1996. Contains three articles on: Juozas Vaišnoras about "*Historiska vändpunkter*" (1/1991), Remigijus Bistrickas and Rimantas Kočiūnas about "*Homo Sovieticus. Några utkast till ett psykologiskt porträtt.*" (1/1991), and Giedrius Viliūnas about "*Den historiska romanen i Litauen*" (8/9 1996).

⁸ Contains fairy tales from all over the world, of which one is a Yiddish-Lithuanian fairy tale, *Mannen som inte ville bli rövare*. It is not noted from which language the fairy tale is translated.

⁹ A volume of "The 1st International Writers' Congress of Baltic Sea, Region Baltic Waves". The book also contains articles by Vytautas Rubavičius, Leonidas Jacinevičius och Almantas Samalavičius.

¹⁰ The novel is translated by Tore-Jarl Bielenberg from Russian into Norwegian.

Åkrene taler (Laukai byloja)		1984	Lyric poetry by ten authors ¹¹
Kokotis ballader	Marcelijus Martinaitis	1987	
Godhetens brød (Gerumo duona)	Justinas Marcinkevičius	1989	
Antologi 1790-1980 Poesi fra Litauen	Finn-Henrik Aag	1989	
To fortellinger fra Litauen (Gyvenimas po klevu, Jaučio aukojimas)	Romualdas Granauskas	1991	
Mammuternas fedreland og andre dikt	Sigitas Geda	1991	
Dikt fra Søvnløshetens Drake og andre samlinger (Nemigos aitvaras)	Judita Vaičiūnaitė	1994	

DANISH¹²

Lysskær	Jurgis Savickis	1919	Collection of articles
En rejse gennem Litauen	Jurgis Savickis	1919	Also a second edition in 1921
Den røde Flod stiger	Ignas Jurkūnas-Šeinius	1941	Translated from Swedish
Masja's dagbog ¹³	Marija Rolnikaitė	1968	
Det sidste træk (Lygiosios trunka akimirka) ¹⁴	Icchokas Meras	1981	
Den sovjetiske censors spel ¹⁵	Tomas Venclova	1991	
Glemselens mørke vinduer ¹⁶	Romualdas Lankauskas	1991	
Slangens skygge (Žalčio zvilgsnis) ¹⁷	Saulius Tomas Kondrotas	1993	

ICELANDIC

Myllan á Bardi	Kazys Boruta	1976	Theatre
----------------	--------------	------	---------

¹¹ E. Mieželaitis, J. Degutytė, A. Maldonis, J. Marcinkevičius, M. Martinaitis, Judita Vaičiūnaitė, S. Geda, O. Baliukonytė, G. Patackas, and A.A. Jonynas.

¹² According to unconfirmed information, several poems and short stories have been translated from Lithuanian into Danish and published in the journals *Banana Split* nr 10/11 (1996) and *Lyrisk* nr 22 (1987).

¹³ The book was originally written in Yiddish 1965, but the Danish edition from 1968 is translated from Lithuanian.

¹⁴ The book is translated by Kirsten Vagn Jensen into Danish from the English edition *Stalemate*.

¹⁵ The short story is written in the debate journal on censorship and freedom of speech *Magtens tavse tjener*.

¹⁶ A short story published in the newspaper *Politiken* on 16 June 1991.

¹⁷ The book is translated into Danish from French by Mette Kruse.